

Μεταφορά τεχνολογίας καί παγκόσμια οικονομική τάξη

του Λευτέρη Παπαγιαννάκη

Μέ το ξέσπασμα, έδω καί λίγα χρόνια, τής τελευταίας μεγάλης κρίσης του παγκοσμίου καπιταλιστικού συστήματος άρχισε καί ή διαπραγμάτευση γιά τή νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων. Οί κοινωνικο-οικονομικές, τεχνολογικές καί γεωπολιτικές βάσεις μιās τέτοιας «νέας τάξης» αποτελούν τό σταθερό αντικείμενο μιās συζήτησης πού φουντώνει όλοένα καί περισσότερο. Συζήτηση, ώστόσο, πού συχνά, πολύ συχνά, δέ μοιάζει απελευθερωμένη από ιδεολογικές σκοπιμότητες. Τό κείμενο πού ακολουθεί αποτελεί μιιά προσπάθεια νά διευκρινιστεί μιιά πλευρά του συνολικού προβλήματος: ή τεχνολογία. Ή προσέγγιση του περιεχομένου του όρου, των μακροπρόθεσμων τάσεων του συστήματος καί των δεδομένων πού μεσοπρόθεσμα πηγάζουν από τήν κρίση θά μās οδηγήσει στήν διατύπωση των όρων μιās ρεαλιστικής στρατηγικής γιά τή «μάχη τής τεχνολογίας» σέ περιφεριακό επίπεδο.

Α. Ήπιστήμη – Τεχνολογία – Τεχνική – Ήνάπτυξη

Μιά βαθιά ριζωμένη άπροσδιόριστία στή χρήση τής όρολογίας τείνει νά καλύψει μιιά αντιφατική πραγματικότητα στό όνομα μιās ελάχιστα πειστικής σήμερα «ουδετερότητας». Είναι φυσικά δύσκολο, στά πλαίσια πού προδιαγράψαμε, νά προχωρήσουμε σέ εκτεταμένη ιστορική ανάλυση των βασικών όρων. Είναι όμως άναγκαίο νά υπενθυμίσουμε, έστω καί επιγραμματικά, όρισμένα στοιχεία αύτης τής πραγματικότητας.

1. Πρώτα άπ' όλα, είναι άναγκαία ή διάκριση των όρων. Καί μπορεί κανείς γι' αυτό νά δανειστεί τόν όρισμό τους από διάφορους συγγραφείς¹.

Τεχνική: «Σύνολο των άναγκαίων μεθόδων καί διαδικασιών γιά τήν παραγωγή όρισμένου προϊόντος καί πρακτική πού οδηγεί σ' αυτό τό αποτέλεσμα».

Τεχνολογία: «Γνώση σχετική μέ τίς μεθόδους καί διαδικασίες...», «γνώση τής πρακτικής τής τεχνικής...», «μνήμη τής τεχνικής», «θεωρητικοποίηση τής τεχνικής καί τής έμπειρίας...».

Ήπιστήμη: «Γνώση των αίτιατων νόμων».

2. Ή σχέση έπιστήμη → τεχνική → άνάπτυξη γνώρισε ιστορικά μιιά βαθιά καί συνεχή εξέλιξη. Τό παλαιό σχήμα (έπιστημονική πρόοδος → γνώση // τεχνική πρόοδος → οικονομική πρόοδος → κοινωνική πρόοδος), μέ τήν έμφάνιση καί τή διάδοση τής μηχανής, παραχώρησε τή θέση του στό νέο σχήμα (έπιστημονική πρόοδος → τεχνική πρόοδος → οικονομική πρόοδος → κοινωνική πρόοδος) μέ συνέπεια: – τήν *άλληλεξάρτηση* των δύο κινήσεων (έπιστημονική καί τεχνική), σχετικά αυτόνομων καί διακριτών

μέχρι τότε

– τή συνεχή μείωση του χρονικού διαστήματος άνάμεσα στή γνώση (έπιστήμη) καί τήν έφαρμογή της (τεχνική) σέ σημείο πού νά γίνουν στίς μέρες μας σχεδόν συγχρονικές – τήν κυριαρχία, σέ τελευταία ανάλυση, τής έπιστημονικής προόδου, πού τείνει νά γίνει τό άμεσο στήριγμα τής τεχνικής διαδικασίας τής παραγωγής, πού μέ τή σειρά της παίρνει χαρακτηρισά όλοένα καί πιο έπιστημονικό².

3. Ήτοι, ή τεχνολογία –αυτό τό «συντεταγμένο σύστημα γνώσεως, έπιστημονικού χαρακτήρα άλλα μέ πρακτικούς στόχους»– γίνεται ό άναγκαίος συνδετικός κρίκος έπιστήμης καί τεχνικής, ό τόπος τής

1. Κυρίως στους J. Ibarrola: *Ή ιστορία τής τεχνικής*, Γκρενόμπλ 1974, O. Lange: *Πολιτική Οικονομία*, Παρίσι, Puf 1970 καί P. Gopod: *Κλειδιά γιά τή μεταφορά τεχνολογίας*, Bird 1974.

2. Βλ. επίσης τίς αναλύσεις Τσέχων ειδικών τής ομάδας R. Richta: *Ο πολιτισμός τό στανροδόμοι*, Sailil, Παρίσι 1974.

κονομικής Τάξης βρίσκεται στο κέντρο της προβληματικής πάνω στα ιδιαίτερα θέματα της αναπτυξιακής διαδικασίας. Από μία πλούσια κιόλας φιλολογία¹⁰ θά θέλαμε νά τονίσουμε όρισμένα σημεία ιδιαίτερα σημαντικά, πού μπορούν νά δώσουν νέες προεκτάσεις στην ανάλυσή μας.

α) Η παγκόσμια «τάξη» πού μεταπολεμικά στηρίχτηκε στην ηγεμονία των δύο υπερ-δυνάμεων σ' ένα δι-πολικό κόσμο έχασε βαθμιαία πολύ από την αρχική της αυστηρότητα. Στην πραγματικότητα, η στρατιωτική ισορροπία (κυρίως η τυρηνική) και η συνακόλουθη πολιτική της «ειρηνικής συνύπαρξης» πέτρεψαν, μέ περίεργο φαινόμενο, κά τρόπο, την εκδήλωση αντιθέσεων μέ πιο γνωστά παραδείγματα στην περίπτωση Γαλλίας, Γερμανίας, Ιαπωνίας αλλά και Γιουγκοσλαβίας, Κίνας Ρουμανίας.

Ο διεθνής καταμερισμός έργα-θεμελιωμένος σέ τελευταία λυση στην ηγεμονία των αμερικανικών προτύπων (πρότυπα νομισματικά, εμπορικά... και - τελευταία αλλά όχι ελάχιστα - τεχνολογικά), αμφισβητείται από τά τέλη της δεκαετίας του '60 ολοένα κι πιο έντονα, τόσο στο Βορρά (από τις ολοκληρωτικά ανοικοδομημένες και διομηχανικά αναπτυγμένες χώρες) όσο και στο Νότο (από τις χώρες πού επιχειρούν την εκδιομηχανισμό τους ή πού κατέκτησαν πρόσφατα την εθνική τους ανεξαρτησία).

γ) Τό κέντρο δάρους της σύγχρονης γεωπολιτικής μετατοπίζεται από τον άξονα Δύση-Ανατολή προς τον άξονα Βορράς-Νότος. Κάθε χώρας, ωστόσο, μέ τις δικές του έσωτερικές αντιφάσεις, του τύπου Βορράς-Βορράς (βλέπε τή διαμάχη ΗΠΑ-Γαλλίας στην αεροναυπηγική τεχνολογία, ΗΠΑ-Γερμανίας στην πυρηνική...) ή Νότος-Νότος, μέ κίνδυνο, στή δεύτερη περίπτωση, έμμεσης αναπαραγωγής της παλαιάς διαμάχης Άνατολή-Δύση (μάρτυρας ή πολιτικοστρατιωτική κατάσταση στην Άφρική και Μέση Άνατολή).

δ) Ιδιαίτερα σημαντική, τέλος, είναι ή διαπίστωση μιάς σχετικής αντιστοιχίας, ολοένα πιο όρατης, ανάμεσα στην εξέλιξη των διεθνών

σχέσεων των κρατών και της κοινωνικο-οικονομικής τους πραγματικότητας. Άρκει γι' αυτά νά παρακολουθήσει κανείς τήν ευρωπαϊκή, αφρικανική και λατινοαμερικανική πολιτική της ΕΣΣΔ και της Κίνας, τις τελευταίες Κινεζο-ιαπωνικές συμφωνίες και ΕΟΚ-Γιουγκοσλαβίας, τό «άνοιγμα» του Βιετνάμ στίς πολυεθνικές εταιρείες στίς αρχές του 1977, τις ευρωπαϊκές τάσεις της νοτιοευρωπαϊκής άριστερας (όμορφωνες στην Ιταλία, Ισπανία, αλλά λιγότερο στίς Γαλλία, Πορτογαλία, Ελλάδα), τή συνεργασία των αραβικών χωρών (από Άλγερία μέχρι Ιράν), ή των βαλκανικών χωρών (Έλλάδα μέ Βουλγαρία, Ρουμανία, Γιουγκοσλαβία), τή μεσογειακή και αφρικανική πολιτική της ΕΟΚ.

Στό πλαίσιο αυτό ενός κόσμου ολοένα περισσότερο σύνθετου και λιγότερο δύσκαμπτου - έτσι πού ή προοπτική ανάδυση νέων πόλων (Ευρώπη, Ιαπωνία, Κίνα) δέν απασχολεί πιά αποκλειστικά τή ρομαντική σκέψη - ή Μεσόγειος καταλαμβάνει τή δική της ειδική θέση:

- Άποτελεί ένα από τά ελάχιστα παραδείγματα συνύπαρξης, σέ τόσο περιορισμένο γεωγραφικό διάστημα, τόσο διαφορετικών χωρών από άποψη κοινωνικο-οικονομικής οργάνωσης, επιπέδου ανάπτυξης και τρόπου ζωής.

- Είναι ίσως ο μόνος γεωπολιτικός χώρος όπου αμερικανικά και ευρωπαϊκά συμφέροντα αποκλίνουν αντίκειμενικά. Φαίνεται ότι τό αντίκρουσμα τής αυξανόμενης αμερικανικής πολιτικής παρουσίας στην περιοχή ήταν ή συνεχής ένισχυση τής ευρωπαϊκής οικονομικής παρουσίας. Έστω και αν ή «πετρελαιοκή κρίση» έθρεψε προσωρινά αντίθετες τάσεις.

- Οι ευρω-μεσογειακές σχέσεις παίρνουν, μετά τήν κρίση, νέες διαστάσεις. Η Μεσόγειος είναι ζωτική γιά τήν Ευρώπη. Έμπορικώς σύντροφος τό ίδιο σημαντικός σέ άξία μέ τις ΗΠΑ και περισσότερο από τήν Ιαπωνία, τήν ΕΣΣΔ ή τή Λατινική Άμερική· προμηθευτής στρατηγικών πρώτων ύλων (πετρέλαιο, φωσφάτα), εργατικής δύναμης, τουριστικών και άλλων (μεταφορές γιά τήν Ελλάδα) ύπη-

ρεσιών· προνομιούχος χώρος άξιοποίησης των ευρωπαϊκών κεφαλαίων... Άλλά και ή Ευρώπη είναι ζωτική γιά τή Μεσόγειο. Πρώτος πελάτης, προμηθευτής μέσω παραγωγής, χώρος απασχόλησης έπτά περίπου εκατομμυρίων έργα των...

Ξανάρχεται έτοιμή σκέψη ή ιδέα αυτής τής «μαλακής κοιλιάς» τής Ευρώπης πού είναι ή Μεσόγειος, σάν δυνατός χώρος «συνάντησης» των αναγκών τής μιάς πλευράς και των επιθυμιών τής άλλης. Ιδιαίτερα σήμερα πού ή οικόδομηση μιάς νέας παγκόσμιας «τάξης» δέν μπορεί παρά νά στηριχθεί στή διαπραγμάτευση μιάς γενικής συγκατάβασης πάνω στον τρόπο διεύθυνσης των γεωπολιτικών, κοινωνικο-οικονομικών αλλά και τεχνολογικών δάσεων του συστήματος.

8. Βλέπε τις αναλύσεις των R. Borrelly: *Οι τομακές ανισότητες του ποσοστού κέρδους*, Pug 1975 και C. Palloix: *Παραγωγική διαδικασία και κρίση του καπιταλισμού*, Maspero 1977.

9. G. Vaitos: *Διαπραγμάτευση και κατανομή των εισοδημάτων κατά τήν αγορά τεχνολογίας από τις υπό ανάπτυξη χώρες*, Idemp, Dakar 1971.

10. Μεταξύ άλλων, Gresi: *Ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας*, Παρίσι 1975, M. Dowdar: *Η κρίση της καπιταλιστικής οικονομίας*, Μοντελιέ 1976, A. Malassis: *Γεωργία και Μεσογειακή ανάπτυξη*, εισηγήση στο Γαλλο-ιταλικό Μεσογειακό Συμπόσιο, Όκτωβ. 1975, P. Judet: *Συνεργασία και ολοκλήρωση στη Μεσόγειο*, Συμπόσιο 'Ινστιτούτου Affairi International, Μιλάνο, Μάρτιος 1976, R. Alibon: *Σχέσεις γιά τις προοπτικές εκδιομηχανισής στη Μεσόγειο*, Συμπόσιο 'Ανάπτυξη και σταθερότητα στη Μεσόγειο, Άθήνα, Ιανουάριος 1977, M. Παπαγιαννάκης: *Κρίση και ηγεμονική οικόδομηση μιάς νέας παγκόσμιας οικονομικής τάξης στη Μεσόγειο*, ΕΚΚΕ, Άθήνα 1976.

διαλεκτικής τους σύνδεσης. Τόσο κατά την έννοια έπιστήμη → τεχνική ως «γνώση σχετική με τις μεθόδους...» όσο και κατά την έννοια τεχνική → έπιστήμη ως «μνήμη της τεχνικής...», «θεωρητικοποίηση της τεχνικής...». Γι' αυτό ή τεχνολογία κατέχει μιά στρατηγική θέση στή διαδικασία της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης³.

4. Οί παραπάνω παρατηρήσεις ωστόσο δέν μπορούν νά άπογυμνωθούν από την κοινωνικοοικονομική και γεωπολιτική τους διάσπαση. «Ο έκμηχανισμός δέ λειοσυργεί παρά στή βάση κοινής ή κοινωνικοποιημένης εργασίας»⁴. Η τοκευμενική κατανομή της εργασίας παραχωρεί όριστικά τή θέση στήν άντικειμενική κατανομή ή συνεχή αύξηση της σημασίας και τού ρόλου της έπιστήμης. «Ωστόσο, ούσιαστικό περιεχόμενο και ή έξηση της κοινωνικοποίησης της εργασίας προσδιορίζεται βασικά ή σύστημα των παραγωγικών κοινωνικών σχέσεων. Είναί δέ αυτή ή εξέλιξη στά πλαίσια καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Συνοψίζουμε τά βασικά της σημεία.

α) Αύξανόμενη «κοινωνικοποίηση» της εργασίας (μέ τή μηχανοποίηση της παραγωγής μηχανών και την εφαρμογή των αυτοματισμών στή μαζική παραγωγή, π.χ. αυτοκίνητα, ηλεκτρονικά, ηλεκτρικές συσκευές) πού συνοδεύεται από αύστηρή ιεράρχηση της (διαχωρισμός της διανοητικής ή διευθυντικής εργασίας από τή χειρωνακτική ή εκτελεστική εργασία).

β) Υπερεκτίμηση της εργασίας μιάς μειοψηφίας εργαζόμενων έπιστημόνων πού συμμετέχουν στή παραγωγή τεχνολογίας και στή διαχείριση της παραγωγικής μηχανής μέ αντίκρισμα τήν υποβάθμιση της εργασίας της μάζας των εργαζομένων πού, έχοντας χάσει τόν

έλεγχο της διαδικασίας της παραγωγής (συντεχνική παραγωγή) και της διαδικασίας της εργασίας (χειροτεχνία – βιοτεχνία), μέ τόν έκμηχανισμό χάνουν τήν παραγωγική τους γνώση και μέ τήν αυτοματοποίηση κάθε άμεση έπαφή μέ τή μηχανή-πηγή μιάς παραγωγικής γνώσης⁵.

γ) Σχετική αυτόνομηση της παραγωγής τεχνολογίας σέ σχέση μέ τό τεχνικό παραγωγικό σύστημα και ύποταγή της στίς άνάγκες αξιοποίησης τού κεφαλαίου στήν έπικρατική του πορεία, στά πλαίσια της διεθνούς, αγοράς, πρός τό «συνολικό έμπόρευμα» (παραγωγή εργοστασίων «μέ τό κλειδί στό χέρι», πρόσφατα «μέ τό προϊόν στό χέρι» και τώρα – γιατί όχι; – «μέ τήν αγορά στό χέρι»⁶).

δ) Συγκέντρωση της παραγωγής τεχνολογίας (κυρίως των φάσεων της «σύλληψης» και της εφαρμογής της τεχνικής –τά δύο άκρα της άλυσίδας τού Engineering) σέ περιορισμένο κοινωνικοοικονομικό και γεωγραφικό χώρο μέ άποκέν-

τρωση τού τεχνικού παραγωγικού εργαλείου σέ άλλους χώρους λιγότερο άνεπτυγμένους αλλά έτοιμους ιστορικά νά «έσωτερικεύσουν» τίς συνθήκες της εκδιомηχάνισής τους, έστω κι άν αυτό συνεπάγεται τήν άνανέωση της εξάρτησης μέ τή σύγχρονη τεχνολογική της μορφή.

5. Θά ήταν, λοιπόν, ματαιοπονία ή άνάπτυξη προβληματικής πάνω στήν τεχνολογία – στρατηγικό κρίκο στή διαδικασία της άνάπτυξης – άν δέν συνειδητοποιήσουμε τίς συγκεκριμένες κοινωνικοοικονομικές και γεωπολιτικές δομές πού τήν παράγουν και τήν άναπαράγουν. Κι αυτό ισχύει τόσο γιά τίς άνάπτυγμένες χώρες, όπου οί άρνητικές συνέπειες της παραπάνω διαδικασίας προκαλούν κινήματα άμφισβήτησης πού πιθανότατα θά ένταθούν, όσο και πολύ περισσότερο στίς λιγότερο άνάπτυγμένες χώρες, πού ή συμμετοχή τους στήν παραγωγή τεχνολογίας είναι πρωταρχικής σημασίας γιά τήν έπιτυχία της προσπάθειας νά ένισχυθεί ή συνοχή τού παραγωγικού τους συστήματος.

Β. Μεταφορά Τεχνικής μή μεταφορά τεχνολογίας

Χρειάζεται νά έπιμείνουμε ιδιαίτερα στήν πλευρά τού προβλήματος πού κατά τή μόδα άποκαλείται «μεταφορά τεχνολογίας», άπομυθοποιώντας, όσο μάζ έπιτρέπει ό χώρος, τή νεοφιλελεύθερη άποψη⁷. Άποψη πού, ξεκινώντας από ένα «ιδανικό» χώρο όπου οί παραγωγικοί συντελεστές είναι εύκινητοι, θεωρεί ότι ή διαδικασία της άνάπτυξης μπορεί άνεμπόδιστα νά καλύψει όλο τό χώρο άρκεί νά πραγματοποιηθεί «μεταφορά τεχνολογίας», ταυτίζοντας τήν τελευταία μέ τήν κυκλοφορία έμπορευμάτων (εύρεσίτεχνίες, τεχνική βοήθεια, μελέτες, ύλικά...) σέ μιά ελεύθερη αγορά, περιορίζοντας έτσι τούς στόχους της έθνικής και διεθνούς πολιτικής των ήρατών, τήν άρση όρισμένων έμποδίων. Σ' αυτό τό

πλαίσιο, οί πιό ίκανοί και άποτελεσματικοί φορείς «μεταφοράς» είναι οί πολυεθνικές έταιρίες, γιά τίς όποιες μένει νά προσδιοριστεί ένας «κώδικας συμπεριφοράς» (σύμφωνα μέ τό σχέδιο Κίσιγγκερ).

Ωστόσο, ή τεχνολογία πρίν και περισσότερο από πρόβλημα κυκλοφορίας είναι πρόβλημα παραγωγής. Και τό κρίσιμο ζήτημα δέν είναι ή πολύ άμφίβολη «μεταφορά»

3. Όπως ύπογραμμίζει ό P. Mantoux, δέν είναι ότι ή έπιστήμη δέν παίζει σημαντικό ρόλο στό στάδιο της μανουφακτούρας αλλά μάλλον τό ότι ό ένδιάμεσος τεχνολογικός κρίκος δέν είχε ακόμη διαμορφωθεί.

4. Κ. Μάρξ: *Τό Κεφάλαιο*, τ. 2, σ.7, Ed. Sociales.

5. M. Freyssinet: *Η διαδικασία υπεράσπισης – ύποβάθμισης της εργατικής δύναμης*, Παρίσι 1975.

6. P. Judet: *Μεταφορά τεχνολογίας και διευθνοποίηση τού κεφαλαίου*, Options Mediterraennes No 27.

7. P. Judet-J. Pettin: *Μεταφορά τεχνολογίας και άνάπτυξη*, Irep, Γκρενόμπλ 1976

της αλλά ο έλεγχός της, ή συμμετοχή των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών στην παραγωγή και αναπαραγωγή της.

Σήμερα, σέ εποχή όπου ο εθνικός παραγωγικός χώρος «διαρρυνύεται» και ή παραγωγή διεθνοποιείται, μιά ανάλυση στή βάση κλάδων και τομέων⁸ θά κατέληγε στήν εικόνα ενός αληθινού παγκόσμιου παραγωγικού χώρου, συντεταγμένου ιεραρχικά, όπου κάθε χώρα παίρνει τή θέση της ανάλογα μέ τό επίπεδο ανάπτυξης του δικού της παραγωγικού συστήματος. Πράγματι, κάθε εθνικό παραγωγικό σύστημα έχει, ήσει ιστορικά μιά δική του συνοχή. Στά πιά ώριμα και κυρίαρχα συστήματα ή συνοχή αυτή προσδιορίζεται από τήν οργανική λειτουργία των υποτομέων της πιά ύψηλης τεχνολογίας (παραγωγή μέσων παραγωγής γιά τήν παραγωγή μέσων παραγωγής) πού επιβάλλει τά διεθνή παραγωγικά πρότυπα. Αντίθετα στά λιγότερο ισχυρά συστήματα, όταν δέν πρόκειται γιά άπλά άθροίσματα κλάδων κλειστής και έξωστρεφούς λειτουργίας, ή συνοχή τους δένεται γύρω από τήν παραγωγή καταναλωτικών ή, στήν καλύτερη περίπτωση, ενδιάμεσων αγαθών, έτσι πού τό όλο σύστημα λειτουργεί σάν «είσορή» στό πλαίσιο του διεθνούς καταμερισμού εργασίας.

Η ένεργοποίηση αυτής της στατικής άκόμη εικόνας θά αποκάλυπτε μιά κίνηση πού θεμελιώνεται στή συνύπαρξη δύο κυρίων τάσεων:

— Τάση όμοιογενοποίησης των παραγωγικών προτύπων, αναγκαία συνθήκη γιά τήν όμαλή διενόρυνση του συστήματος κάτω από τή συνεχή παρουσία και πίεση του ανταγωνισμού. Μερικότερη έκφραση της, γιά τό σκοπό πού μās ενδιαφέρει εδώ, είναι ή τάση γιά μεταφορά τεχνικής μέ τήν έννοια μιάς κάποιας αποκέντρωσης όχι όλόκληρων κλάδων αλλά όρισμένων τμημάτων τους πού δέν καλύπτουν όλο τό φάσμα της τεχνικής και, άκόμη περισσότερο, της οικονομικής λειτουργίας του κλάδου και πού τό προϊόν τους συχνά δέν αξιοποιείται παρά στά πλαίσια του «συνολικού έμπορεύματος» στον όρίζοντα της διεθνούς αγοράς.

— Τάση διαφοροποίησης των παραγωγικών προτύπων, νόμος λειτουργίας του συστήματος. Στήν προσπάθεια νά αναζητηθεί διαφορικό κέρδος, ο μονοπωλιακός έλεγχος της παραγωγής τεχνολογίας (βαριάς ή ελαφράς, εντάσεως κεφαλαίου ή εργασίας) πού επιτρέπει τή βαθμιαία επιβολή νέων παραγωγικών προτύπων γίνεται αντικείμενο διαμάχης στήν κορυφή της ιεραρχίας πού συνεπάγεται και τάση μή μεταφοράς τεχνολογίας. Φυσικά οί πιά παλαιές τεχνολογίες γλιστράνε στά κατώτερα επίπεδα της ιεραρχίας στό βαθμό πού έχουν ολοκληρώσει τόν ιστορικό τους ρόλο της πρωτοπορίας στή διαδικασία της οικονομικής και κοινωνικής προόδου (ύφαντουργία... κλπ.).

Από μιά τέτοια ανάλυση, πού αναλάβαμε τόν κίνδυνο νά σχηματοποιήσουμε στό έπακρο, προκύπτουν όρισμένες συνέπειες από τίς όποιες θά θέλαμε νά τονίσουμε εκείνες πού ενδιαφέρουν άμεσα τό στόχο μας.

1. Τάσεις και αντι-τάσεις εξασφαλίζουν μακροπρόθεσμα τή μετατροπή των άνώτερων συνθηκών παραγωγής σέ ενδιάμεσες και στή συνέχεια σέ κατώτερες. Η τεχνική πρόοδος δέν είναι τό αποτέλεσμα ύποθετικών καταστάσεων ισορροπίας αλλά της διαμάχης παραγωγών και κεφαλαίων. Χωρίς αυτό νά σημαίνει ότι μιά μή ισορροπη κατάσταση είναι και άνισόρροπη.

2. Είναι αλήθεια ότι ή αγορά τεχνικής και τεχνολογίας, όπως κάθε αγορά, είναι συνάρτηση του σχετισμού δυνάμεων πού συνυπάρχουν. Οί λίγες εταιρίες (ιδιωτικές ή κρατικές) λίγων χωρών πού έλέγχουν τήν παραγωγή τεχνολογίας, κλάδων παλιών (σιδηρουργία, ύφαντουργία...) ή νέων (πυρηνική ενέργεια, ηλεκτρονικοί εγκέφαλοι, Informatique, άεροναυπηγική...) είναι σέ θέση νά γτιάχνουν τήν αγορά⁹. Μιά αγορά δύσκαμπτη (αν

δέν είναι «φανταστική», έξαρτώμενη από τήν έσωτερική πολιτική των πολυεθνικών εταιριών ή τίς δια-κρατικές συμφωνίες) όπου τό όριακό κόστος του πωλητή είναι μηδέν και εκείνο του άγοραστή άπειρο, έτσι πού ή «έπιλογή» του δεύτερου νά περιορίζεται στή επιδοκimasία μιάς έπιλογής πού έ πρώτος έχει κιάλας κάνει. Μέ τελικό αποτέλεσμα τήν ένσωμάτωση του άγοραστή σ' ένα κύκλωμα το οποίου τά πλεονεκτήματα δέν μπορεί νά απολαύσει παρά άγοράζοντας άδιάκοπα νέα τεχνολογία.

Ωστόσο, μεταφορά τεχνικής, μή-μεταφορά τεχνολογίας, σάν ριάρχες τάσεις, δέν προκύπτουν από τόν «ούμανισμό» ή τήν «ιαβελική» διάθεση αντίς κάποιων δήθεν «ύποκειμένων ιστορίας» αλλά από τή «λογική» του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος και τή συνοχή του, πού προκύπτει ένα σύνολο αποφάσεων (αντιφατικών) άνισων φαινομενικά και όπου οί πολλές εταιρίες (αυτά τά μεταφράσματα, κατά τόν Σπ. προσπαθούν νά έπωφεληθούν.

Έτσι, ή συμμετοχή των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών στον έλεγχο της παραγωγής τεχνολογίας δέν μπορεί νά θεωρηθεί ως ύπόθεση «μεταφοράς» (ή τάση του συστήματος είναι αντίθετη) ή αποκατάσταση των «αυτοματισμών» μιάς ελεύθερης αγοράς. Στήν πραγματικότητα, ή συμμετοχή αυτή δέν μπορεί νά είναι παρά τό αποτέλεσμα της πολιτικής δούλησης των ενδιαφερομένων πού θά στηριχθεί στην άναγκαία γιά τή συνοχή του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος διαπραγμάτευση της συγκατάνευσης τους. Ίδιαίτερα σήμερα πού ή συνοχή του συστήματος και τό θεσμικό του πλαίσιο άμφισβητούνται τόσο σέ εθνικό όσο και διεθνές επίπεδο.

Γ. Οικόδόμηση της «νέας τάξης» πραγμάτων και μεσογειακός χώρος

Από τό ξέσπασμα της τελευταίας γενικής κρίσης του παγκόσμιου

καπιταλιστικού συστήματος ή άναζήτηση μιάς Νέας Παγκόσμιας Οί

Πρόκειται για μία έλπιδοφόρα δυνατότητα, με την προϋπόθεση ότι οι Μεσόγειοι θα θελήσουν και θα μπορέσουν να οικοδομήσουν, όσο είναι ακόμα καιρός, την ευρωπαϊκή τους πολιτική πάνω από μικροεθνικισμούς, απέναντι σε μία Ευρώπη πού, αναζητώντας την ταυτότητά της, οικοδομεί κιάλας, και παρά τις αντιφάσεις της, τη μεσογειακή της πολιτική.

Δέν υποστηρίζουμε, βέβαια, τη δυνατότητα ν' αναδυθεί, σ' ένα όρατο μέλλον, ένας ολοκληρωμένος «μεσογειακός χώρος» πού θα λειτουργούσε σάν νέος πόλος. Θά ήταν τουλάχιστον ουτοπία να υποτιμήσουμε τό γεγονός ότι στην περιοχή υπάρχει άφενός *στρατιωτικο-πολιτική ρευστότητα*, με πιά χτυπητά παραδείγματα τά προβλήματα της Μέσης Ανατολής, της Κύπρου και της Δυτικής Σαχάρας, και άφετέρου *κοινωνικο-οικονομική δυσκαμψία*, κυρίως όσον αφορά την ένσωμάτωση στην αναπτυξιακή διαδικασία των ισλαμικών αγροτικών πληθυσμών (από τις καλύτερες περιπτώσεις π.χ. ή Αλγερία δαπανάει τό 1/3 της αξίας του πετρελαίου πού εξάγει για να καλύψει τό έλλειμμα της σέ στάρι).

Τίποτα ωστόσο δέν επιτρέπει να αποκλείσουμε εκ των προτέρων τη δυνατότητα:

- να πυκνώσουν οι άνεπαρκείς σήμερα ένδο-μεσογειακές σχέσεις (έμπορικές, βιομηχανικές, τεχνολογικές)
- να διαφοροποιηθούν οι σχέσεις των μεσογειακών χωρών προς την κατεύθυνση των Βαλκανίων, της Ανατολής και της Αφρικής
- να αξιοποιηθούν στο έπακρο οι

αντιθέσεις του Βορρά, παίζοντας αξιοπίστα τό χαρτί της Ευρώπης – να συντονιστεί σέ μεσογειακό επίπεδο και κυρίως σέ επίπεδο των περισσότερων ομοιογενών υποσυνόλων ο ευρωμεσογειακός διάλογος.

Θά μπορούσε κανείς, για παράδειγμα, να σκεφτεί τό υποσύνολο «Νότια Ευρώπη»¹¹. Στά σύνορα της μεσογειακής πολιτικής των Ευρωπαίων και της ευρωπαϊκής των Μεσογείων θά μπορούσε να λειτουργήσει ως συνδετικός κρίκος, πού τη σημασία του δέν μπορούμε ακόμα να εκτιμήσουμε εύκολα. Είναι όμως άναμφισβήτητο ότι για τις νοτιοευρωπαϊκές χώρες αυτός ο ρόλος, πού θά ήταν ένα «άτου» κατά τη διαπραγματεύση του περιεχομένου της «θέσης» τους στον ευρωπαϊκό χώρο, προϋποθέτει την ένίσχυση και διαφοροποίηση των μεσογειακών τους σχέσεων.

Μένει να προσδιοριστεί τό περιεχόμενο αυτών των σχέσεων για να μίν περιοριστούν σέ μία άπλή άνάρρωση παλαιών μορφών κυριαρχίας. Μιά νέα πρακτική μπορεί να ξεκινήσει με κοινές επιχειρήσεις (πού θά κρατήσουν για τόν έαυτό τους τό ρόλο του πρώτου εργολάβου) σέ περιφερειακή κλίμακα και σέ κλάδους όπως μεταλλουργία, πετροχημεία, ναυπηγεία και θαλάσσιες μεταφορές, αγροτική, βιομηχανική και τουριστική ύποδομή... και με στόχους τη βαθμιαία περιφερειακή ολοκλήρωση και συμμετοχή στην παραγωγή και τόν έλεγχο σύγχρονης τεχνολογίας. Η πρακτική της Αλγερίας και της Γιουγκοσλαβίας αλλά και ή άναγελλλόμενη της Ισπανίας και της Ελλάδας είναι αξιοπίστα παραδείγματα.

τολισμού της θεωρίας και της πράξης.

Αν είναι αλήθεια ότι ή σημερινή τεχνολογική πραγματικότητα είναι προϊόν του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος, είναι τό ίδιο αλήθεια ότι καμιά έναλλακτική προοπτική δέν έχει ακόμα προταθεί. Ακόμα και ο χώρος του «ύπαρκτου σοσιαλισμού» δέν ξέκοψε απ' αυτήν την πραγματικότητα. Γεγονός καθόλου έκπληκτικό άφου ένας «άλλος» δρόμος δέν είναι μία κατάσταση «πραγμάτων» αλλά μία συνεχής κι μακρόχρονη διαδικασία, έτσι πού μία «άλλη» τεχνολογία δέν μπορεί να είναι προϋπόθεσή της αλλά τό ιστορικό της προϊόν.

Εκείνο πού είναι βέβαιο είναι ότι δέν υπάρχουν σήμερα «έθελές» λύσεις στα τεχνολογικά (και άλλα) προβλήματα. Η περιφερειακή ολοκλήρωση δέν είναι διαδικασία καλή ή κακή καθ' ύλην αλλά σέ σχέση με τό κοινωνικό της περιεχόμενο. Πώς μπορούμε να προσανατολίσουμε διαδικασία προς μία ολοκληρωμένη ενεργητική με κοινωνικο-οικονομικούς στόχους προσδιορισμένους πολιτικά;

Μιά ρεαλιστική στρατηγική στηριγμένη (α) στην άπομυθοποίηση της νεο-φιλελεύθερης ιδεολογίας (β) στο πέραςμα από την προβληματική της δήθεν «μεταφοράς» σέ εκείνη της συμμετοχής στον έλεγχο και την παραγωγή της τεχνολογίας και (γ) στη διαπραγμάτευση της άναγκαίας συγκατάβασης για την οικοδόμηση της νέας παγκόσμιας οικονομικής τάξης, μπορεί να θεμελιωθεί σέ περιφερειακή συνεργασία και με στόχους προοδευτικά:

- τόν εμπλουτισμό της γνώσης πάνω στις υπάρχουσες γνώσεις και τά πρακτικά προβλήματα εκπαίδευσης και πληροφόρησης
- την κατάκτηση σέ συγκεκριμένες περιπτώσεις (π.χ. σιδηρογεία) του σχεδίου της γενικής «σύλληψης» της τεχνολογικής άνάγκης της περιοχής, εισάγοντας έτσι τό πρώτο στοιχείο άναταραχής στην άλυσίδα της τεχνολογικής εξάρτησης
- τη συνεχή ένίσχυση της άναπτυξιακής έρευνας και τη διεύρυνση

Δ. Για μία ρεαλιστική στρατηγική

Οι παραπάνω λίγες παρατηρήσεις δέ θάπρεπε να οδηγήσουν σέ μία μοιρολατρία άνιστορική όπως θά ήταν π.χ. ή θεώρηση μιας χώρας σάν άπλου άντικειμένου καταδικασμένου· να υποστεί παθητικά τις συνέπειες του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Ούτε όμως, απ' την άλλη μεριά, σέ έναν ούμανισμό πού θά ήταν ή άπλή άρνηση

(στή βάση μιας άποπροσανατολιστικής όρολογίας του τύπου: «άπόλυτη» άνεξαρτησία, «αυτόνομη» άνάπτυξη, «έξοδος» από την άγορά) μιας κοινωνικο-οικονομικής και τεχνολογικής πραγματικότητας δυσκολομετάβλητης μεσοπρόθεσμα. Μεγάλος είναι ο κίνδυνος δημιουργίας νέων ιδεολογικών παραπρεσμάτων και άποπροσανα-

έτοι της ικανότητας παραγωγής τεχνολογίας ανεβαίνοντας από το στάδιο της «σύλληψης» μέχρι την τελική εφαρμογή (προμελέτες, μελέτες)

– τη «σμίκευση» σ' όρισμένες περιπτώσεις του μεγέθους της επιβλημένης τεχνικής ή την εφαρμογή άλλης πιο προσαρμοσμένης στις περιφερειακές δυνατότητες και ανάγκες. (Ή δυνατότητα να παρακαμφθούν οι γιγαντιαίες (για να είναι ανταγωνιστικές) σήμερα ύψη κάμινοι (5-10 εκατ. τόννων τό χρόνο) χάρη στην εφαρμογή της άμεσης άναγωγής σιδηρομεταλλεύματος με φυσικά αέρια ή και λιγνίτη σέ μονάδες 0,5 1 εκατ. τόννων, είναι ένα μόνο παράδειγμα

– τη συμμετοχή στη διεθνή παραγωγή τεχνολογίας μέ άρνηση της παθητικής συμπληρωματικότητας και του ρόλου του άπλου ύποκατασκευαστή ή συναρμολογητή

– την ανάπτυξη γεωργικής τεχνολογίας ικανής νά έξουδετερώσει τό σύγχρονο «όπλο της διατροφής».

Στούς παραπάνω στόχους θά μπορούσαμε νά προσθέσουμε και άλλους. Στην πραγματικότητα, δέν είναι οι ιδέες πού λείπουν. Λείπει ή πολιτική βούληση πού θά εκτιμήσει ποιές από αυτές είναι ρεαλιστικές μέ τόν συγκεκριμένο συσχετισμό δυνάμεων, μέ ποιό τρόπο και σέ ποιό χώρο μπορούν νά εφαρμοστούν, ή ταχύτητα και ή συνέπεια στην εφαρμογή τους. Ή ανάλυση πού προηγήθηκε, χωρίς νά έξαντλεί τό θέμα, παίρνει μιά θέση. Άπέναντι στην άποδοχή μιās διήθεν φυσιολογικής «ροής» τεχνολογίας, μέ λογική κατάληξη τή διαπιστούμενη σήμερα (παθητική) συμπληρωματικότητά μας, πρέπει νά άντιταχθεί ή απαίτηση ένεργητικής συμμετοχής στον έλεγχο και την παραγωγή της τεχνολογίας. Άπαραίτητη προϋπόθεση για την προώθηση μιās τέτοιας στρατηγικής είναι ή εκτίμηση του μεσοπρόθεσμα «έφικτου» και ή έκλογή των αναγκαίων συμμαχιών σέ γεωπολιτική περιφερειακή κλίμακα αλλά

και σέ εθνική. Γιατί ή οικόδομηση της νέας «τάξης» σέ παγκόσμιο επίπεδο προϋποθέτει την άποκατάσταση της πρώτα σέ εθνικό επίπεδο. Καί θά ήταν ιστορική άνικανότητα για όσους φιλοδοξούν νά πάνε «κόντρα στό ρεύμα» νά αφήσουν άνεκμετάλλευτη τή δυναμική πού συνεπάγεται μιά τέτοια μεσοπρόθεσμη δυνατή προοπτική στο όνομα της «καθαρότητας» (άπλοϊκότητας;) των «θέσεων». Μεσοπρόθεσμοι και μακροπρόθεσμοι στόχοι δέν είναι έξορισμοί αντιφατικοί. Έκτός αν δέν πρόκειται για άπλή άπώλεια της αίσθησης του χρόνου αλλά για φυγή μπροστά σέ μιά πολύπλοκη πραγματικότητα πού δέ χωράει σέ στατικά έρμηνευτικά σχήματα.

11. Μ. και Ε. Παπαγιαννάκης: «Συνοπτική συγκριτική μελέτη της οικονομίας των νοτιοευρωπαϊκών χωρών», Πολίτης, Φεβρ. 1977.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΣΤΑΛΙΝΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Ζάν Έλδενστέιν

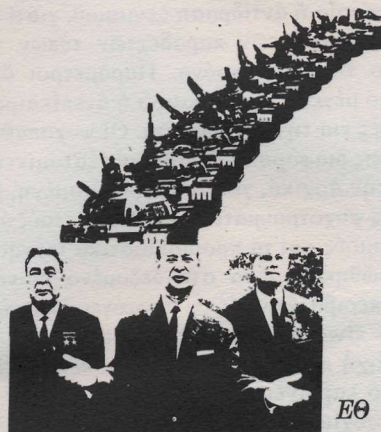
ΘΕΜΕΛΙΟ

β' έκδοση

ΔΕΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΜΕΤΑ

ΠΡΑΤΑ 1968-1978

Τοζι Χάγκεν

ΕΘ